

optimistov i pesimistov a zaujíma k nim stanovisko. Škoda len, že z celého nie je dosť jasné, na ktorú stranu sa prikláňa. Ak je pravda, že rozdiel medzi názormi optimistov a pesimistov spočíva iba v tom, že prví sa zameriavajú na budúcnosť a druhí hodnotia iba daný stav, potom by sme sa mali skôr pridať na stranu optimistov, lebo podľa mojej mienky pre vedu nestačí hodnotiť iba daný stav, veda musí „vidieť“ aj do budúcnosti. Problém však bude asi v niečom inom. M. Stríženec napokon sám ukazuje, že niektoré náhľady optimistov možno už teraz odmietnuť. Lenže podobne je to aj s názormi pesimistov. Ak predpokladáme ďalší vývoj kybernetiky i jej technických prostriedkov, ak predpokladáme, že psychologická teória sa postupne bude v svojej rozpracovanosti dostávať na vyššiu a vyššiu úroveň, čím budú vznikať možnosti pre postupné vysvetlenie všetkých procesov duševného života, potom aj na modelovanie duševnej činnosti človeka kybernetickými strojmi sa môžeme pozeráť pri všetkej triezvosti optimisticky. To, pravda, neznamená, že súhlasíme s názormi o možnosti vzniknúť myšliacich strojov na úrovni človeka, ba do-

konca o náhrade človeka týmito strojmi v budúcnosti.

Ešte jednu poznámku. Domnievam sa, že nedostatky, ktoré sa v tretej časti pripisujú kybernetickému prístupu (aspoň tak to vyznieva) nie sú vlastne nedostatkami tohto prístupu. Presnejšie by sa azda dalo hovoriť o istej jeho obmedzenosti (keď máme na mysli povedzme možnosť či nemožnosť modelovania emócií, citov a vedomia). Avšak aj vtedy musíme pripustiť relatívnosť niektorých obmedzení podmienenú danou úrovňou vedy a jej technických prostriedkov.

Nechcem byť ani prvým ani posledným, ktorí prijmú Strížencovu výzvu k diskusií. Koniec koncov aj to je na celej knihe (okrem už uvedených pochvál) chvályhodné, že takouto výzvou končí závažné a hlbokomyseľné úvahy týkajúce sa azda toho najpodstatnejšieho, poznania duševného života človeka.

Ak psychológia v minulosti často prinášala rôzne podnety pre filozofov, nie je to ináč ani v prípade Strížencovej práce. Tým viac, že tu vykračuje jednotným krokom psychológia s kybernetikou, čo nebolo dosiaľ v našej vede zvykom. *Juraj Bober*

O ETICE A UMĚNÍ ŽÍT

Jen málokdy se setkáme v edičníc činnosti našich nakladatelství s překladem zahraniční práce z oblasti etiky a už na prostou výjimkou je její vysoký náklad. Již samy tyto dvě skutečnosti vyvolávají pochopitelný zájem o knihu Henryka Jankowského *Umění žít* (Nakladatelství politické literatury v Praze 1966, stran 196). A tento zájem se dále zvětšuje volbou zpracovávané problematiky, podstatně se v mnohém odlišující od obvyklých tematických okruhů marxistických etických prací i způsobem výkladu.

V první části knihy, věnované vlastní etice, po úvodní kapitole o všeobecných

problémech soustřeďuje autor svůj zájem na některé zvláště aktuální otázky současné morálky, jakými jsou např. cynismus, měšťáctví, dnešní formy stoicismu a jiné. Zajímavé jsou rovněž kapitoly o fanatismu, intrikánství, závisti a lži, nejednou velmi otevřeně a podnětně odhalující nové stránky těchto jevů a někdy i naznačující některé nové, sporné názory. Závěrem této části práce je pasáž o sexuální etice.

Vlastnímu „umění žít“ — biotechnice je převážně věnována až druhá část knihy. V ní je záslužné už samo vyzdvížení dosud mezi marxistickými etiky opomíjené pro-

blematiky životní moudrosti, individuálního osudu, akme, smrti, utrpení a štěstí.

Henryk Jankowski je vzdělaný a pohotový argumentátor, výborný stylist a vtipný vyprávěč. Zcela vzdálené je mu školské, nezázivné a moralizátorské poučování. Číst jeho práci je jako besedování, při němž se vedle autentických výroků studentů objeví historická anekdota, za odkazem na dějiny filosofie je připomenuta diskuse v novinách, po mottu ze Švejka následuje rozbor teoretické otázky. Čtenář je neustále překvapován a dobře se baví, což je v populárně vědecké práci sice poměrně nezvyklé, ale o to cennější. K probuzení zájmu přispívají i obratně volené názvy kapitol (např. *Čistě ruce, Nauky zrozené pod fíkovníkem, Den bez lži, Choulostivé věci*), členění do velké řady dílčích podkapitol a nepochybně i ilustrace Vladimíra Jiráčka, jejichž kreslený humor je šťastně voleným, organickým doplněním knihy. Připočteme-li ke všem těmto nesporným kladům obsahovou zajímavost, je nám jasné, že toto dílko bude mít úspěch a že těch 30 000 výtisků není nijak nadzazené.

Umění žít je určeno jako první uvedení do etické problematiky, má zřejmě být dostatečně silným impulzem k dalším, už samostatnému promýšlení uvedených otázek i k jejich důkladnějšímu studiu. Bez tohoto základního hlediska by se jinak mohlo náročnějším čtenářům zdát, že kniha slibuje daleko více, než může dát, neboť většina problémů je spíše předestřena k řešení (nejednou v poměrně malé šíři), než aby hlubší teoretické řešení i přinášela. S tím souvisí také malá hloubka rozboru a někdy stylisticky brilantní přenesení se přes spornou otázku.

Velký důraz klade autor na polemiku s katolickou etikou (což je v Polsku pochopitelné), zatímco ostatní nemarxistické etické směry, s určitou výjimkou existencialismu, zůstávají stranou jeho pozornosti. Myslím, že vcelku oprávněně. Jde mu totiž v první řadě o samu morálku a mravnost, z jejichž skutečného stavu vychází i při

přechodu k řešení problematiky normativní etiky. V ní se soustřeďuje na vyzdvihování relativnosti hodnot, zdůrazňuje úlohu samostatného rozhodování jednotlivce, zejména v konfliktních situacích, a bojuje proti kasuistickému puntičkářství. Výstižný je zvláště jeho výklad tolerance, fanatismu a intrikánství, který má trvalou aktuálnost a přináší mnohý nový pohled na tyto nám tak už známé, ale neustále problematické jevy. Je vůbec třeba říci, že se Jankowským podstatně lépe daří odhalování negativního než pokusy o naznačení pozitivní cesty, které svou přílišnou všeobecností asi mnoho neuspokojí. Podnětných je řada dílčích problémů, které budou jistě dále zpracovávány, jako např. rozdíl mezi nemluvním pravdy a lhaním, mezi řevnivostí a závistí, o užitečnosti a správnosti stoicismu v určité míře uplatňovaného atd.

V kapitolách o biotechnice se projevuje větší závislost na literatuře z dějin etiky a na pracích současných etiků (Schaff, Tartakiewicz), vlastní přínos je znatelně menší, zřejmě v souladu s autorovým názorem, že „dnes není ani tak důležité kázat morálku, jako zprostředkovat mezi minulostí a přítomností, mezi obsahem zaprášených filosofických knih a mezi nesnázemi a problémy, jež dnes prožíváme“ (str. 147—148). Jakkoli je toto zprostředkování nutné (a autorem zdařile uskutečňované), přece jen budeme musít přistoupit co nejdříve i k vlastnímu řešení problematiky „umění žít“, kde nepochybně vznikne názorová různost již u jeho základního vymezení (nakolik patří biotechnika do etiky, její souvislost se životním slohem, zda skutečně náleží do sféry mimo vědu a pod.). Samozřejmě, že tu nemůže jít o vyspekulované kazatelství, ale o teoretické zpracování nových společenských jevů a tendencí, při němž se vedle etiky jistě uplatní i sociologie a psychologie.

Z vážněji pocíťovaných nedostatků této práce, které nevyplývají z nutného omezení rozsahu ani z popularizačního přístupu, je potřebné vzpomenout opomíjení vnitřní rozpornosti ve vývoji socialistické morálky,

posunu hodnot i v rámci jejího systému, vztahu morálního hodnocení k postojům člověka v boji progresivních a retardačních sil v socialistické společnosti (ne tedy pouze v boji proti přežitkům staré morálky) a konečně i některá nesprávná tvrzení (např. na str. 157 o tom, že do škol „mohou být přijati všichni nadaní kandidáti“ přece často záleží na stupni nadání a někdy i na protekci! — na str. 156 názor, že „vzdělávat se mohou v podstatě všichni bez ohledu na prostředí v němž se narodili, na pohlaví a na osobní majetek“ — všimněte si toho ošidného slůvka „v podstatě“, za něž se mohou schovávat i takové známé jevy, jako je nižší úroveň škol v místech vzdálených od kulturních center, faktické upřednostňování mužů před ženami všude tam, kde hrozí přílišná feminizace atd.! — podobných zjednodušení by-

chom mohli uvést daleko více). Námitky asi vyvolá i vynechání závažné otázky vztahu morálky a politické taktiky.

Vcelku je knížka *Umění žít* pozoruhodným příkladem dobré a působivé populárně vědecké práce, ukázkou toho, jak je možné psát o aktuálních problémech zajímavě, stručně a vtipně. Obdiv si v nemalé míře zasluhuje i přirozené zživotňování poznatků z dějin etiky, stejně jako výstižné příklady z literatury a umění a postížení základních tendencí všedního empirického „filosofování“. Pro marxistickou etiku je tu nejpodnětější „znovuobjevení“ toho okruhu otázek, který, ať už jej nazýváme biotechnikou, uměním žít či jinak se nepochybně ukáže v blízké době jako neobyčejně závažný pro formování osobnosti a pro její sebeuplatnění.

Jiří Kánský

FREUD A TABU

Freudovo učenie bolo u nás mnoho rokov tabu. Autentické práce Freuda sa nevydávali a polemika s nimi sa viedla často nie hádam celkom dôstojnými formuláciami, najmä ak uvážime, že širšia verejnosť nemohla nosnosť argumentov proti psychoanalýze preveriť konfrontáciou s pôvodnými textami. Možno považovať za ironickú hru osudu, že oficiálne tabu vydávania Freudových prác sa končí jeho prácou *Totem a tabu*.¹ Ironia je jednak v drobnej slovnej hračke, jednak však aj v tom, že nejde o prácu, ktorá širšie interpretuje Freudovo učenie o psychoanalýze. V práci *Totem a tabu* sa znalosť základných princípov psychoanalýzy predpokladá a Freud sa tu pokúša rozšíriť a uplatniť svoje hľadiská v oblasti širšej, ako je len teoretická psychológia a psychotherapia. Ako sa mu to darí, o tom by vari viac mohli povedať súčasní etnografi a antropológovia, keďže empirický materiál, na ktorom robí svoju analýzu, je staršieho dáta. Porovnávacou metódou nachádza

Freud analógiu medzi správaním sa človeka pri niektorých typoch neuróz a medzi totemistickým skupinovým správaním sa primitívnych ľudských kmeňov, v ktorom je hlavným tabu exogamia a zákaz zabíjať totemové zvieratá. Výhodiskom interpretácie tejto analógie je oidipovský komplex, jeden z pilierov psychoanalýzy. Za základný komplex neurózy považuje incestuózne vzťahy k rodičom (str. 40) a podvedomé incestuózne želania primitívnych kmeňov robí aj základom objasnenia ich tabuistickej praxe.

Zo širšie kultúrnych hľadísk považujem však vydanie tejto práce u nás za vhodnejšie ako jeho *Úvod do psychoanalýzy*. Plasticky ukazuje prednosti a nedostatky Freudovej metódy najmä preto, že sa tu Freud dostáva predsa len do oblasti jemu nešpecifickej. Uvádza to aj v predslove,

¹ Sigmund Freud, *Totem a tabu*. Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1966, preložil dr. T. Münz.